

ezeknek a kutatásoknak magyar nyelven történő bemutatását is. Jelen tanulmányunk ezzel a céllal íródott.

Rezümé

Jelen tanulmány a kortárs kubai széppróza magyarországi recepcióját mutatja be 1959–1989 között. Vizsgálja a két ország kultúrpolitikai elveinek hasonlóságát az adott korszakban, a kiadott antológiák, novelláskötetek és regények sajtóvisszhangját és jelenlétét a magyar irodalmi életben. A cikk külön foglalkozik Alejo Carpentier műveinek magyar kiadásaival.

Kulcsszavak

Kubai kortárs próza, magyar recepció, kommunista kultúrpolitika, Alejo Carpentier

Abstract

Contemporary Cuban Prose in Hungary 1959–1989

This paper presents a review of the Hungarian reception of contemporary Cuban fiction between 1959 and 1989. It explores the similarity between the cultural policies of the two countries in the given period, and the presence and reception of Cuban anthologies, short stories and novels published in Hungary. The article considers in detail the Hungarian editions of Alejo Carpentier's works.

Keywords

Contemporary Cuban prose, Hungarian reception, Communist cultural policy, Alejo Carpentier

zép-európai hispanista központok közös tudományos folyóirata, 8-as számát (2018)., revistas.uncu.edu.ar/ojs/index.php/cilha/issue/view/132; ceool.com/search/journal-detail?id=720

FISCHER FERENC

Amerikai–szovjet hadászati rivalizálás a levegőben, az úrben, a víz alatt és az „Anyadír-hadművelet” (szovjet atomrakéták telepítése Kubába, 1962)

Az amerikai–szovjet hadászati versengés főbb mérföldkövei az 1962-es karibi rakétaválság előtt

Az 1962. októberi karibi rakétaválságot megelőző években és hónapokban igen heves amerikai–szovjet hadászati rivalizálás zajlott le a levegőben, az úrben és a víz alatt.¹ Az amerikai és szovjet nukleáris hatalmak a sikeres atombomba és hidrogénbomba bevetések, illetve kísérletek után ezek célba juttatását szolgáló harci eszközök, hordozórendszerek fejlesztésére törekedtek.² Az Amerikai Egyesült Államok a Szovjetunió féken tartására, feltartóztatására egy kettős stratégiai harapófogóba szorította a szovjet–kínai tömböt, a vörös világot, a vörös magterületet.

Az amerikai–szovjet versengésben az 50-es évek végére, 60-es évek elejére kifomálódta az úgynevezett *hadászati triád* első generációs támadó fegyverei. Ennek sorában először a *nagy hatótávolságú bombázó repülőgépek* játszották a meghatározó szerepet, amiben mindvégig az amerikaiak jártak az élen. A *hadászati triád* másik eleme az *interkontinentális rakéták* voltak, harmadik eleme pedig a *rakétaborozó atomtengeraltjárók* kölcsönös kifejlesztése.

Az Amerikai Egyesült Államok nukleáris támadóképességét és fölényét az 50-es években mindenekelőtt a hadászati bombázó repülőgépekkel igyekezett bizonyítani, látványosan igazolni. Ezek sorába tartozott például 1957. január 16–18. között az *Operation Power Flite*, vagy más elnevezéssel a *Lucky Lady III.* hadászati légi demonstráció. Ennek keretében 3 darab B-52-es sugárhajtású bombázó repülőgép 6 tankolással *non-stop*, tehát leszállás nélkül 45 óra 19 perc alatt körbe repülte a Földet, megtéve 39 147 km-t.³ Az amerikai hadászati légierő ezzel az egész világ, de mindenekelőtt Moszkva és Peking előtt demonstrálni kívánta, hogy a világ bármely égtája felől, bármikor meglepetésszerű nukleáris légicsapást tud mérni a vörös magterület katonai és polgári célpontjai ellen. Amerikai részről a karibi válság tetőpontján 66, atombombákkal felszerelt B-52-es tartózkodott a levegőben, nagyobbik része pedig az Északi-sark légtérben őrzőjáratozott, hogy adott esetben kitörhessen onnan a Szovjetunió valamely kiemelt célpontja ellen.⁴

¹ Ennek legfontosabb állomásaira – tekintettel a terjedelmi korlátokra – csak rövid utalásokat teszünk.

² FISCHER Ferenc: „A szovjet atomhatalom.” *Rubicon*, 1993/3, 56–59; FISCHER Ferenc: „A karibi rakétaválság.” *Rubicon*, 1991/4, 18–19.

³ *Operation Power Flite*, youtu.be/-LD5s-5frWI. (Letöltés ideje: 2019. 05. 23.)

⁴ FISCHER Ferenc: *A kétpólusú világ 1945–1989*, Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2014, 220.

A Szovjetunió nem várt gyors válasza gyökeresen átrajzolta a Szovjetunió s az Amerikai Egyesült Államok közötti geostratégiai pozíciókat, erőviszonyrendszert, amikor az egész világ előtt demonstrálta a Szovjetunió rakétafejlesztésben elért világszínvonalát: 1957. október 4-én úrpályára juttatták egy 96 percnyi földközi úton során a 83,6 kg-os Szputnyikot.⁵ A Szovjetunió katonai lehetőségei közé tartozott immáron a nagy interkontinentális távolságok, az USA-t védő „óceánpajzs” átlövése.

A szovjet külpolitika a rakétasikerek mámorában élt a karibi válságot megelőző hónapokban. Nem utolsósorban a szovjet Szputnyik-sokk propagandisztikus ellenőrzésére, de új hadászati előnyös geostratégiai előnyök biztosítására, a Szovjetunió sakkban tartására az amerikai atomtengeralattjáró programja is látványos eredményeket tudott elkönyvelni ebben a versengésben. A USS Nautilus amerikai tengeralattjáró a Hawaii-szigetektől indulva, s áthaladva a Bering-szoroson 1958. augusztus 3-án áthaladt az Északi-sark jége alatt, majd az Atlanti-óceánon hajóva visszatért az Amerikai Egyesült Államokba, New Yorkba.⁶ Az újabb amerikai atomtengeralattjáró-siker sem váratott sokáig magára, hisz 1959. március 17-én a Nautilus testvérhajója, a USS Skate az Északi-sark közvetlen közelében felszínre emelkedett, és kitűzte az amerikai zászlót.⁷ Rá egy évre egy újabb nagy hadászati jelentőségű amerikai atomtengeralattjáró-siker született, ami a USS Triton nevéhez fűződik. 1960. február 24. és 1960. április 25. között a USS Triton mindvégig víz alatt maradva *top secret* és első alkalommal körbehajózta a Földet – Magellán egykori útját követve – az úgynevezett *Magellán-projekt* vagy más elnevezéssel az *Operation Sand Blast* keretében.⁸ Egy olyan hadászati képesség volt kiépülőben, amely aztán a *hadászati triád* egyik legfélelmetesebb erejévé vált. Nevezetesen a Föld felületének 2/3-át kitevő óceáni-tengeri térségekben akár 2 hónapig is rejtve maradva és ott manőverezve képessé váltak az amerikaiak minden égtáj irányából rakéták kilövésére, azaz a *Rimland*ot övező tengeri térségek felett a *Heartland*, a vörös magterület-szívte-

⁵ 1957. augusztus 21-én már egy sikeres próbakilövés történt Bajkonurból egy R-7-es interkontinentális rakétával, mely 6 ezer km-es hatótávolságot ért el. Az Amerikai Egyesült Államok a szovjet rakétasiker hatására válaszul 1957. szeptember 12-én föllállította az észak-amerikai légvédelmi parancsnokságot (NORAD). GILES SPARROV: *Az űrrepülés teljes története a Szputnyik-1-től az űrrepülőgépig*, M-Érték Kiadó, Budapest, 2009, 42; FISCHER FERENC: *A poláris-arktikus területű (stratégiai) világtérkép kétféle változatának a XX. század elejétől a karibi rakétaválságig*. In PAP NORBERT – TÓTH JÓZSEF (szerk.): *Változó világ, átalakuló politikai földrajz: Első magyar politikai földrajzi konferencia. Konferenciakötet*, Janus Pannonius Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet, Pécs, 1999, 35–44.

⁶ C. C. BERGIUS – WERNHER VON BRAUN – HEINRICH HARRER – HANS HASS – THOR HEYERDAHL: *Die großen Entdecker*, Buch und Zeit Verlagsgesellschaft, Gütersloh, 1972.

⁷ *Submarine USS Skate at the North Pole 1959*. Periscope Film, [youtu.be/iv9NxOrKDow](https://www.youtube.com/watch?v=iv9NxOrKDow). (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.). *At Sea with the USS Skate – North Pole*, [youtu.be/Yf97e8yXok8](https://www.youtube.com/watch?v=Yf97e8yXok8). (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.).

⁸ *USS Triton nuclear submarine submerged circumnavigation of the World*, [youtu.be/LW-tMpubWEo](https://www.youtube.com/watch?v=LW-tMpubWEo). (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.). Ekkor folyt már az első generációs atom-tengeralattjárók atomrakétákkal való felszerelésének programja, az úgynevezett *Poláris-program*. *Countdown for Polaris – USS George Washington and the Polaris Ballistic Missile Submarine*, [youtu.be/6whcf9R_Ids](https://www.youtube.com/watch?v=6whcf9R_Ids). (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.).

ület erőközpontjai, nagyvárosai, katonai bázisai elleni, víz alól indítható nukleáris támadásokra.⁹ A Szovjetunió is óriási erőfeszítéseket tett arra, hogy nukleáris rakétákat szállító atomtengeralattjárókkal rendelkezzen, azonban ezek a karibi válság során még nem álltak rendelkezésre.

A Szovjetunió katonai képességeinek gyors fejlődését mutatta, hogy 1960. május 1-én egy U-2-es kémrepülőgépet mélyen a Szovjetunió területén belül, Szverdlovszk körzetében a szovjet légvédelem föld-levegő légvédelmi rakétákkal lelőtt, de a pilóta, Francis Gary Powers életben maradt.¹⁰ A szovjet föld-levegő légvédelmi rakéták szériaszerű gyártása tette lehetővé, hogy Kubába ilyen védelmi rakétákat is szállítottak. A kubai válság egyik legnagyobb krízisének a 13 nap során éppen egy újabb U-2-es amerikai kémrepülőgép lelövése jelentette 1962. október 27-én, melynek során az amerikai pilóta is életét veszítette.

Jurij Gagarin 1961. április 12-én megtett, 108 perces útja a világűrben, 175–325 km-es keringési magasságban az első emberi űrutazás volt.¹¹ Gagarin űrutazására válaszul Kennedy elnök célul tűzte ki 1961. március 21-én a szenátusban elmondott beszédében, hogy az Amerikai Egyesült Államok még a '60-as évtizedben embert juttat a Holdra, és onnan is vissza is juttatja. 1962. február 20-án John Glenn hajtott végre Gagarinhoz hasonló űrutazást.¹²

A karibi válság során már hadrendbe állították az amerikai hadászati gondolkodás idővel egyre fontosabbá váló elemét, az első atommeghajtású repülőgép-anya-hajót. A USS Enterprise szolgálatba állítása 1961 novemberében történt. A 95 ezer tonnás, 8 reaktoral felszerelt repülőgép-hordozó hatótávolsága lényegében korlátlan volt. Kennedy elnök 1962 áprilisában már ennek fedélzetéről követett nyomon egy nagyszabású – akkoriban már Kuba elleni inváziót előkészítő – hadgyakorlatot.¹³ A rakétakrízis során a USS Enterprise volt a Kuba körüli tengeri blokádot karantént megvalósító US Navy zászlós hajója.

Az első amerikai műhold felvételek már 1961-ben meggyőzően jelezték, hogy nincs rakétarés, vagyis a szovjeteknek nincs több interkontinentális rakétájuk, mint nekik, továbbá az amerikaiaknak kémkedő Oleg Penkovszkij ezredes titkos jelen-

⁹ LAWRENCE FREEDMAN: *Atlas of Global Strategy. War and Peace in the Nuclear Age*, London, MacMillan, 1985; GÉRARD CHALIAND – JEAN-PIERRE RAGEAU: *Strategic Atlas. A comparative geopolitics of the World's Powers*, New York, Harper – Row, Publishers, 1985.

¹⁰ FISCHER FERENC: *A kétpólusú világ 1945–1989, 192*.

¹¹ SPARROV: i. m.

¹² SPARROV: i. m.

¹³ Az *Enterprise* révén globális nukleáris *power* demonstrációra képes hajóegységgel rendelkezett a US Navy, jelezve ezzel a világnak, de mindenekelőtt a Szovjetunióknak, hogy folyamatosan mozgásban lévő repülőgép-anya-hajója bárhol a *Rimland* (az eurázsiai peremterület) közelében – legyen az az Atlanti-óceán, a Földközi-tenger vagy a Sárga-tenger térsége – hónapokig manőverezni tud, és a közel 100 nukleáris fegyverzettel felszerelt repülőgépét azonnal indítani tudja a vörös magterület célpontjai ellen: *The Big „E” The history of USS Enterprise (CVN 65)*, [youtu.be/6zNHZKavvNM](https://www.youtube.com/watch?v=6zNHZKavvNM). (Letöltés ideje: 2019. 05. 23.).

tései a korlátozott szovjet rakéta képességről is ezt támasztották alá.¹⁴ Hruscsov blöffje lelepleződött, s állítása, miszerint a szovjet óriásrakéták igen nagy számban fenyegetni képesek Amerikát, hazugnak bizonyult. A szuperhatalmak közti hadászati egyensúlyról még nem lehetett beszélni 1962-ben, sőt éppen ez a körülmény ösztönözhetette arra Hruscsovot, hogy a Floridától 90 mérföldnyire elhelyezett, már valóban sorozatban gyártott szovjet közepes hatótávolságú rakétákkal az erőegyensúly hiányt kiküszöböljék.¹⁵

A Szovjetunió hátrányos földrajzi helyzetének stratégiai paritássá változtatására a leggyorsabb – egy tucatot sem elérő bevethető szovjet interkontinentális rakéták fenyegető hatásának megsokszorozódására – a leggyorsabb s legolcsóbb útnak a közepes hatósugarú SS-4-es és SS-5-ös rakétáknak az USA közvetlen közelében történő elhelyezése bizonyulhatott. Az SS-4 rakéták paramétereire jellemző volt, hogy egy darab SS-4 rakéta robbanófeje mintegy 66 hirosimai atombombának felelt meg, azaz a Kubába telepített 36 SS-4-es rakéta együttes robbanó ereje mintegy 2400 hirosimai atombombával lett volna egyenértékű bevetésük esetén.

Anatolij I. Gribkov szovjet hadseregtábornok visszaemlékezései az 1962-es kubai rakétaválságról

E tanulmány második része Anatolij I. Gribkov szovjet hadseregtábornok vaskos, 526 oldalas német nyelvű memoárjára épül, mely Németországban jelent meg 1992-ben, Berlinben.¹⁶ Gribkov 1976–1989 között a Varsói Szerződés vezérkari főnöki tisztségét töltötte be, s ezzel a keleti tömb legmagasabb rangú tábornokai közé tartozott. Az 1962-es kubai rakétaválság idején a vezérkarban dolgozott, és azon kevés orosz vezérkari tisztek közé tartozott, akiknek szinte teljes rálátásuk volt a szovjet előkészítő lépésekre, hiszen egyik kidolgozója, résztvevője volt a Kubába szovjet közepes hatótávolságú atomrakétákat telepítő, szupertitkos *Anyadír-terv*¹⁷ kidolgozásának, sőt Rogyion Jakovlevics Malinovszkij marsall szovjet honvédelmi

miniszter személyes megbízottjaként Kubába is átvezényelték a rakétatelepítés ellenőrzésére. Memoárja két fejezetben foglalkozik a kubai rakétaválsággal, a 8. fejezet: „Operation »Anadyr«” és a 9. fejezet: „Ein Schritt vor den Abgrund”.

A memoárból többek közt megtudjuk, hogy Nyikita Szergejevics Hruscsov 1962 áprilisában a bizalmasának számító Anasztasz Mikojannal való beszélgetés közben úgy nyilatkozott, hogy Kuba biztonságát – az 1961. áprilisi, Disznó-öbelségi megalázó amerikai kudarc után¹⁸ – csakis nukleáris robbanófejekkel felszerelt szovjet (offenzív) támadórakétákkal lehet garantálni, ugyanis Hruscsov felfogásában kizárólag ezek adtak elégséges biztosítékot az amerikai agresszió megelőzésére, elhárítására.¹⁹ Hruscsov egy alkalommal a Krím félszigeten a szabadságát töltve, s Malinovszkij hadügyminiszterrel beszélgetve azt kérdezte marsalljától, vajon mennyi időbe tellene a szovjet haderőknek, hogy egy 150 km-re lévő szigetet a legkeményebb ellenállás ellenére is a Vörös Hadsereg katonailag megtörjön s elfoglalja. Malinovszkij válasza következőképp hangzott: „3–4 napig, de nem hosszabban, mint egy hét”.²⁰ E beszélgetés során szóba kerültek során a Törökországba telepített amerikai Jupiter-rakéták is, amelyek 10 perc alatt elérhették a Szovjetunió legfontosabb központjait, miközben a szovjet interkontinentális rakétáknak legalább 25 percbe tellett volna, hogy amerikai területre csapódjanak.

A Kubában felállított rakétabázisok ugyanazzal a stratégiai jelentőséggel bírtak, mint a Pentagon számára a törökországi rakéta-kilövőhelyek. Az ötletet, hogy éppen közép-hatótávolságú rakétákat (IRBM) küldjön át Hruscsov a kubai forradalom megvédésére, maguk az amerikaiak szolgáltatták a szovjeteknek. Eisenhower elnök az 1957-es Szputnyik-siker válaszáként – az amerikaiak rakéta lemaradásának kompenzálására – Thor- és Jupiter-rakétákat ajánlott fel a NATO-nak. Ez gyorstherápia volt, amely azt célozta, hogy helyrebillentse a hadászati egyensúlyt, ameddig az amerikaiak elegendő interkontinentális rakétával (*Intercontinental Ballistic Missile* – ICBM) nem rendelkeznek. 1959. április 13-án a *Time* magazin ennek a stratégiai gondolkodásnak a lényegét így fejezte ki: „IRBM + NATO = ICBM”.²¹ 1961 végén érkeztek meg a Jupiter-rakéták a török bázisokra, és ezeket 1962 elején amerikai parancsnokság alatt hadrendbe állították. Hruscsov egy alkalommal Fekete-tengeri vakációja során vendégei kezébe adott egy távcsovet és azt kérdezte: „Maguk mit látnak?” „Semmit” – hangzott a válasz. „Én amerikai rakétákat látok Törökországban, ráirányítva a dácsámra.” Lényegében a szovjetek ezt a formulát használták a maguk javára, azaz „IRBM + Kuba = ICBM.” Hruscsov éveken át blöffölt a

¹⁴ FISCHER: *A kétpólusú világ 1945–1989*, 218.

¹⁵ Az 1962 őszi katonai hadászati nukleáris erőviszonyra jellemző volt, hogy az Amerikai Egyesült Államok és NATO-szövetségesei, Franciaország és Anglia együttesen mintegy ötezer robbanófejjel rendelkezett, míg Gribkov tábornok arról számol be, hogy a Szovjetunió a karibi válság idején 300 robbanófejjel rendelkezett.

¹⁶ Anatolij I. GRIBKOV: *Im Dienste der Sowjetunion. Erinnerungen eines Armeegenerals. Mit 63 historischen Fotos*, Edition q Verlags-GmbH, Berlin, 1992. A kötet magyar nyelvű kiadásáról nincs tudomásunk. Gribkov könyvének németországi kiadása előtt a *Der Spiegel* két egymás követő számában beszámolt a könyvről, és két hosszabb részletet is közölt a memoárból. „An der Schwelle zum Atomkrieg.” In: *Der Spiegel*, 16/1992, 145–161. „Operation Anadyr” In: *Der Spiegel*, 17/1992, 196–213.

¹⁷ Anyadír egy sarkkörön túli, távol-keleti orosz kisváros neve, a Csukcs-föld központja, mely egyúttal egy kisebb, hasonló nevű folyó és tengeröböl neve is. Ez az elnevezés is azt a célt szolgálta, hogy minél nagyobb legyen a megtévesztés, a dezinformáció. Ilyen értelemben tehát ez a kódnev is, mint megtévesztés, az egyik legnagyobb stratégiai hadművelet részét alkotta, amit a Szovjetunió a határain kívül folytatott.

¹⁸ *La batalla de Giron contada en 10 minutos*, youtu.be/rIOySV9QQ2o. (Letöltés ideje: 2019. 04. 28.); GRIBKOV: i. m. 246.

¹⁹ Hruscsov a végleges döntés meghozatala előtt úgy nyilatkozott, hogy „a kubai forradalmat csak ily módon, rakéták telepítésével tudjuk megmenteni. Így próbáljuk meg ugyanazt az orvosságot az amerikaiaknak beadni. Ugyanazzal a pénzzel fizessünk, mint ők, és kész.” *Der Kalte Krieg 10/24: Die Kuba-Krise – Raketenraubung von der Zuckerinsel (1959–1962)*, Doku (1998) Phonix, youtube.com/watch?v=m_nzPLEUXXI. (Letöltés ideje: 2019. 04. 28.)

²⁰ GRIBKOV: i. m. 247.

²¹ IRBM – Intermediate Range Ballistic Missile. FISCHER: *A kétpólusú világ*, 215.

Szovjetunió nagy „ICBM”-kapacitásával, ami valójában nem létezett. Azáltal, hogy SS-4-es és SS-5-ös közép-hatótávolságú rakétákat, tehát „IRBM”-rakétákat szállított Kubába, Hruscsov ténylegesen megtöbbszörözthette az Amerikai Egyesült Államokat elérni képes atomtöltetek számát. Hruscsov kevés interkontinentális rakétával rendelkezett 1962-ben, de Kuba kedvező rakétaindítási pozíciója lehetővé tette, hogy potenciálisan módosítsa a stratégiai egyensúlyt.²²

1962 nyarának elején Hruscsov Belgrádba látogatott, de valójában minden gondolata Kuba körül forgott. A Kubába történő szovjet rakétatelepítés – a Szovjetunió stratégiai pozícióinak megerősítése és Kuba megvédése – erőteljesen foglalkoztatta. Amikor Hruscsov visszatért Jugoszláviából Moszkvába, azt a feladatot adta a vezérkarnak, hogy dolgozzák ki részletesen a tervet. Az operatív terven dolgozó tisztek szűk csoportja annyira titokban dolgozott, hogy a vezérkari tiszteknek mindent maguknak kellett kézzel leírniuk.²³ 1962. május közepén Gribkov részt vett annak a szupertitkos dokumentumnak az elkészítésében, amelyet a Szovjetunió Védelmi Tanácsa elnökének, Hruscsovnak állítottak össze. A Kubába telepítendő szovjet haderők elé azt a feladatot állította Hruscsov, hogy a kubai fegyveres erőkkel együttműködve, a tenger felől és magát a szigetet bevehetetlen erőddé alakítsák át. A kidolgozandó terv legfontosabb elemét az jelentette, hogy három ezred közepes hatótávolságú, úgynevezett R-12 atomrakétát 24 kilövőállással és két ezred R-14-es rakétát 16 indítóállással telepítsenek át Kubába. Az összesen 40 kilövőállás 2500–4500 km hatósugarban képes volt elérni az Amerikai Egyesült Államok területének legnagyobb részét.²⁴ A 4 motorizált lövészezrednek az volt a feladata, hogy biztosítsák a rakétákat és más technikai csapatokat, s így átszállítottak többek közt 172 tankot, 82 repülőgépet is. A hadműveleti terv 44 ezer szovjet katona átszállításával számolt, és a teljes haditechnika átszállítására 70–80 hajóval számoltak, amelyeknek kétszer kellett megtennie az oda- és visszautat. A szovjet kikötőkből a Kubába tartó hajóút – a kikötőktől függően – 22–28 napig tartott.

A Kubába telepített erők közé tartoztak az úgynevezett Luna rakétahadosztályok is, melyeknek az volt a feladata, hogy a kubai partok ellen végrehajtott invázió, illetve amerikai támadás során megakadályozzák a partraszállást, és lehetetlenné tegyék az ellenfélnek, hogy hídfőket tudjon képezni. A Luna taktikai atomrakéták vonatkozásában Hruscsov azt az utasítást adta a Kubába telepítendő szovjet erők parancsnokának, I. A. Plijev hadseregtábornoknak, hogy amerikai invázió esetében – a sziget közvetlen védelme érdekében – ezeket a taktikai atomfegyvereket

Moszkva előzetes engedélye nélkül, saját belátása, alapos mérlegelése szerint bevetheti. A Luna-rakéták atomrobbanófejének pusztító ereje mintegy fele volt a hirosimai atombombának.²⁵

A szovjet védelmi minisztérium 1962. május 24-én terjesztette elő azt a dokumentumot a szovjet kormány elé, amelynek a kódneve „Anyadír” volt. Ezt a tervet a szovjet kormány egyhangúlag elfogadta, és ezt követően egy magas rangú delegációt küldtek 1962. május 28-án Havannába, hogy Fidel Castróval megtárgyalják a szovjet atomrakéták és az expedíciós erők áthelyezését Kubába.²⁶ A delegáció feladatai közé tartozott a kubai kikötők szemrevételezése a szovjet csapatok partraszállását illetően, a kubai repülőterek megtekintése a szovjet repülőgépek számára, továbbá azoknak a helyszíneknek a végiglátogatása, ahová a támadó és légvédelmi rakétaegységeket telepíteni kívánták. A szovjet delegáció Havannába érkezése után Fidel Castro és Raul Castro azonnal fogadta a szovjet delegációt: a szovjet rakéták Kubába telepítésébe Castro beleegyezett.

Castro úgy vélte, ha a szocialista vilárendszernek és a Szovjetunióknak az az érdeke, hogy azonos pozícióból beszéljen az amerikaiakkal – a Szovjetunió körül végig amerikai támaszpontok voltak –, akkor ezt meg kell gondolni, és Kuba magára vállalja a szocialista tábor megerősítésével kapcsolatos kockázat megfelelő részét. Hogy pontosan hányan tudtak akkoriban, azokban a napokban Kubában arról, hogy offenzív atomrakétákat telepítenek a szigetre, azt nem lehet tudni pontosan, egy biztos: két személy tudott róla – Fidel és Raul Castro. Fidel Castro 1992-ben a Szovjetunió által Kubába telepített közép-hatótávolságú rakéták stratégiai jelentőségéről a következőket nyilatkozta:

Hogy kész lettem volna-e nukleáris fegyvereket bevetni? Igen, támogattam volna nukleáris fegyverek használatát, készpénznek vettük ugyanis, hogy a nukleáris háborúnak mindenképpen be kell következnie, és mi el fogunk tűnni a Föld színéről. De mielőtt megszállják, teljesen megszállják országunkat, hazánk védelmében készek voltunk meghalni. [...] Azt hittem, a szovjeteknek több száz interkontinentális rakétája van... ezekben gondolkodtunk, vagy még többen, mivel ezt a benyomást keltették bennünk... óvatosabban viselkedtünk volna, hiszen hiányzott belőlünk minden félelem, nem remegtünk meg a gondolatra, hogy megtámadnak és eltipornak minket... nem féltünk harcolni ellenük... ha akkor tudtuk volna, amit ma tudunk, az akkori erőegyensúlyról, megérthettük volna, mi ennek a 42 rakétának a gyakorlati – katonai – jelentősége: hogy a Kubába telepítés révén a közép-hatótávolságú rakéták stratégiai rakétákká változtak.²⁷

²² A Szovjetunió kubai rakéta telepítési szándékait illetően több szempont is szerepet játszott. Lásd erről bővebben: FISCHER: *A kétpólusú világ 1945–1989*.

²³ GRIBKOW: i. m. 243.

²⁴ 1967-ben egy amerikai szakértő, Baldwin a következőket állapította meg: „Kubában 1962-ben a szovjet rakéták több célkitűzést szolgáltak: a legdélibb határszéleken állították fel őket, ahol a lokátor és rakéták elleni riasztási rendszerünk... teljes mértékben hiányzott... legtöbb... támaszpontunk... az ellenség hatásos lőtávolságán belül került. A szovjet rakéták jelenléte... magában hordozta azt a tendenciát, hogy ha nem is borítja fel, de... megváltoztatja a hadászati erőegyensúlyt... városaink... Moszkva túszaivá váltak.” Hanson W. BALDWIN: *A bolnap hadászata*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1971.

²⁵ GRIBKOW: i. m. 251.

²⁶ GRIBKOW: i. m. 252.

²⁷ *Crisis de los Misiles. Fidel Castro. Al borde de una guerra mundial nuclear 1962*, youtube/o6c1Z6XBlk4. (Letöltés ideje: 2019. 04. 28.) *Die Nervenprobe – Kuba-Krise 1962 – Nervenprobe mit Kuba Teil 2*, youtube.com/watch?v=BOAaoDDAtqc. (Letöltés ideje: 2019. 04. 28.)

1962. június végén a legnagyobb titokban Moszkvába érkezett Raul Castro a kubai forradalmi fegyveres erők minisztere, aki Hruscsovval és Malinovszkijjal folytatott tárgyalásokat. Egy szovjet–kubai katonai szerződés tervezetét készítettek elő, és az volt az elképzelés, hogy a dokumentumot 1962 végén – az atomrakéták telepítésének befejezésekor –, Hruscsov Kubába tervezett látogatása során hozzák nyilvánosságra, és ott történik meg majd ennek a szovjet–kubai katonai szerződésnek az ünnepélyes aláírása a legmagasabb szinten.

Hruscsov a szovjet expedíciós erők élére végül is nem egy rakétacsapatoknál szolgáló tábornokot nevezett ki, tehát nem egy rakéta-szakembert, hanem egy hadseregtábornokot, Issa Plijev tábornokot, aki a második világháború alatt a japánok elleni háborúban lovassági tisztként szolgált. Hruscsov ezen döntését alapvetően az motiválta, hogy ezzel is jelezni kívánta az amerikaiak felé, hogy a Szovjetunióknak nem célja az atomfegyverek bevetése amerikai célpontok ellen, s hogy ezek az offenzív fegyverek Kubában csak azt a szovjet célt szolgálják, hogy az agresszort eljesszék Kuba megtámadásától, olvasható Gribkov visszaemlékezésében.

1962 június végén egy TU-114-es repülőgéppel utazott a szigetországba a szovjet expedíció erők parancsnoka, I. A. Plijev hadseregtábornok a stábjával. Az Aeroflot ezen járata a Moszkva–Conakry–Havanna útvonalon repült, és a civil ruhát viselő szovjet vezérkari tisztek mint mérnökök, technikusok, mezőgazdasági specialisták érkeztek Kubába.²⁸ A katonai delegációnak többek az volt a feladata, hogy a szovjet erők érkezését, kihajózását, a Kubában való elhelyezkedését előkészítse. Ennek a szovjet katonai delegációnak volt egy figyelemre méltó és megtévesztő, téves helyzetfelmérése is, mint az később kiderült: hogy Kubában könnyen és feltűnés nélkül lehet rakétákat telepíteni, mondván, ott sok nagy pálmafa található, s a fehér rakétákra csak zöld pálmaleveleket kell álcázásként felhelyezni. S valóban, az előkészítés legfontosabb tévedései közé tartozott – ezt Gribkov maga kritikusan kiemelte beszámolójában –, hogy az expedíció megkezdése előtt két hónappal Kubába látogatott katonai előkészítő delegáció úgy nyilatkozott, hogy a király pálmafák alkalmasak az álcázásra: felállítják majd a rakétákat, egyiket a másik után, s ha a rakéták tetejére palmaágakat tesznek, jól rejtve maradnak. Hruscsovnak tetszett ez az ötlet.

1962. július 7-én jelentették Hruscsovnak, hogy az Anyadír-terv megvalósítására minden szükséges előkészület megtörtént. A csapatok kiválasztása megtörtént, és 4 hónap alatt, július-augusztus-szeptember-október folyamán a 44 ezer főre tervezett expedíciós erő a teljes hadfelszerelésével átszállítható Kubába. Az operatív terv a szovjet csapatok behajózásának kezdetét 1962. július 12-ben jelölte meg. A Balti-tenger (így például Kronstadt), a Fekete-tenger (többek közt Szevasztopol), Barents-tenger (így Murmanszk) kikötőit jelölték ki a behajózásra. A harci technika

²⁸ A katonai szakértők első csoportjai hosszú kerülőutakon, így például Anglián és Kanadán keresztül repültek Kubába. Mások Afrikán keresztül, 70–80 fős csoportokban utaztak, általában mint mezőgazdasági szakemberek. Mindannyiuknak civil útlevelük és egyforma ruhájuk (rövid ujjú kockás ing) volt, emiatt nevezték ezt a műveletet „kockás inges” hadműveletnek. GRIBKOW: i. m. 266.

jelentős részét fadeszkákkal ácsolták körbe, és ily módon –eredményesen – álcázták őket.

A szovjet kikötőkbe vezényelt erők teljes karanténba kerültek: a titoktartás érdekében minden kapcsolatot megszakítottak a külvilággal, nem lehetett sem leveleket küldeni, sem telefonálni. Az orosz katonák egy részéről családjuk nem tudta, hol van. A tisztek, katonák egyszerűen nem mentek haza, és több hónapra eltűntek. A dezinformálás végett információs anyagok készültek Egyiptomról, Szíriáról, Indonéziáról és a szovjet Távol-Keletről mint esetleges célkikötőkről. Ugyancsak dezinformációs céllal a személyi állomány felszereléseként síleceket és táborigényezőket is berakodtak, amivel azt a látszatot keltezték, hogy valahol az északi sarkkörön túlra történik majd a stratégiai manőver.

A Szovjetunióban hiányoztak azok a tapasztalatok, hogyan lehet jelentős létszámú erőket tengeri úton átszállítani nagy távolságra, hosszú időre, és biztosítani például a megfelelő élelmiszerellátást a hosszú tengeri úton. Az átgondolatlan-ság-tapasztalatlan-ság megmutatkozott például abban is, hogy még az északi szovjet kikötőkben berakodott élelmiszerek, így például a vajjal teli ládák nem okoztak gondot az északi kikötőkben a természetes hűtés folyamán, de az atlanti átkelés során, a Karib-térség felé haladva a vaj kifolyt, és szinte vajtócsákban úsztak a faládák.

Nagy gondot fordítottak arra, hogy a külföldi felderítő szolgálatok ne vegyék észre a szovjet erők átcsoportosítását Kubába. Gribkov memoárjában nem kis büszkeséggel számol be a sikeresnek bizonyult lépésekről. A kijelölt kikötőkbe történő szovjet csapatmozgások alapvetően éjjel történtek. A katonák nem tudták a kikötőbe érkezéskor, hova is érkeztek. A legénység, a katonák a több hetes tengeri út során csak kis létszámokban jöhettek a fedélzetre, egyébként a köztes fedélzeti szinten kellett maradniuk, aminek következményeként gyakran 40–50 °C fokban kellett kibírniuk az átkelést. A hajók, amelyek például a Boszporuszon keltek át, nem vehettek igénybe török révkalauzokat. Az amerikaiak nem is gondoltak arra – nem tudták elképzelni –, hogy több tízezer katonát teherhajókon szállítanak át az óceánon, hiszen az emberek elájulnak a hőség miatt, és nincs elég levegő a fedélközben, ha több százan vannak oda beszűfolva. Kizárólag éjszaka – ha semmi veszélyforrás nem volt a közelben – tették lehetővé a katonáknak, hogy 10–20-asával feljöjjenek levegőzni a fedélzetre. A hajó kapitányai nem tudták, hova is tartanak, így például azok a hajók, melyek a Fekete-tengerről indultak, csak akkor bonthatták ki a páncélszekrényben lévő és az úticélt, Kubát megnevező borítékot, amikor már elhagyták Gibraltárt.²⁹

1962. július 12-én egy újabb 67 fős vezérkari delegáció érkezett Kubába, akiknek a feladata az volt, hogy biztosítsák, előkészítsék a Kubába megérkező szovjet erők diszlokációját.³⁰ Összesen 11 kubai kikötőt választottak ki a szovjet szállítmányok,

²⁹ GRIBKOW: i. m. 276.

³⁰ A Kubába érkezett és a rakétatelepítést előkészítő szovjet delegációk otthonosan érezhették magukat Kubában. Mindenütt Marx-, Engels-, Lenin-képekkel, spanyol kiadású kötetekkel találkozhattak a könyvesboltokban, s nagy transzparenszekkel: „primer país socialista de América”.

katonák kirakodási célpontjaként (így többek közt Havanna, Mariel, Cienfuegos, Santiago de Cuba). Az Anyadír-terv megvalósítása során az első szovjet szállítóhajó, a Marija Uljanova 1962. július 26-án érte el Havannát. A kirakodás, amennyiben gépkocsikról volt szó, éjjel-nappal történt, míg a páncélosok s különösen a rakéta és speciális technika rakodására csak éjjel került sor. A kubai fegyveres erők gondoskodtak a kubai kikötők hermetikus lezárásáról. A szovjet katonák egy része kubai uniformist használt, és a vezényszavakat megtévesztésül spanyolul adták ki. A szovjet csapatok egymás közti távíró-összeköttetését szüneteltették.³¹

Malinovszkij marsall Gribkovot jelölte ki annak a 8 fős tiszti delegációnak az élére, akiket október közepén Kubába küldött. A Malinovszkijtól kapott négyesemközti utasításnak megfelelően Gribkov feladata az volt, hogy személyesen ellenőrizze a rakétaegységek teljes bevezethetőségét, tűzkészültségbe helyezését, amit jelentenie kellett a szovjet marsallnak, s a parancs szerint csak és kizárólag Malinovszkijnak. Informálnia kellett Plijev tábornokot is, hogy szó szerint be kell tartania a rakétaerőkre vonatkozó, az R-12 és R-14 és a Luna-rakétákkal kapcsolatos utasításokat, amelyeket személyesen Hruscsovtól kapott. Tűzparancs kiadása az atomrakéta-hadosztálynak – ismételte nyomatékosan Malinovszkij Gribkovknak – csak és kizárólag Nyikita Szergejevics Hruscsov mint főparancsnok személyes engedélyével lehetséges.³²

Gribkov részlesen leírta az elutazása előtti, közte és a szovjet honvédelmi miniszter közti négyesemközti beszélgetést:

A rakétacsapatok harckészültségét kódoltan nekem jelentse. A kódot, a kód tartalmát csak mi ketten ismerjük. A kódolt üzenetnek így kell szólnia: „Az igazgatónak. A cukornádatás sikeresen befejeződött.” Ettől az időponttól kezdődően a teljes levelezés köztünk és a Kubában állomásozó szovjet erők között a *direktor* kódnév alatt történjen. Mondja meg ezt Plijev tábornoknak.

S Gribkovnak el kellett egyszer ismételnie az előbbi kódszavakat.³³

A Gribkov vezette szovjet tiszti delegáció egy TU-114-es repülőgéppel 1962. október 14-én indult Moszkvából, s Szenegál fővárosában – tankolás végett –, Dakarban kellett leszállnia. Ezekben a napokban a korábban az Aeroflot által használt Conakry repülőtér Giuneában amerikai nyomásra már le volt zárva. A Dakarba megérkezett szovjet repülőgép feltankolását a szenegáli hatóságot húzták-halasztották, miután maguk is értesültek a Kuba körül kialakult egyre feszültebb nemzetközi helyzetről, és egyúttal fokozódó amerikai nyomás alatt is álltak. A gép indulását csak másnapra engedélyezték a szenegáli hatóságok, így aztán nem kalkulált módon Dakarban kellett éjszakáznia a szovjet delegációnak, miáltal azonnal pénzügyi gondjaik is támadtak. A Honvédelmi Minisztériumban ugyanis naponta csupán

10 dollár napidíjat adott a kiutazó tiszteteknek, ugyanakkor Dakarban szembesültek azzal, hogy egy éttermi ebédre is alig futotta a 10 dollárból, illetve egy olcsó hotelszobának ez volt az ára. Végül amellettt döntöttek, hogy valahol aludni kell, így a hotelt választották, s az éttermi ebédre már nem futotta a szűkös napidíjból.³⁴

Gribkov 1962. október 23-án találkozott először Ernesto Che Guevarával és Fidel Castróval. Castro egy beszélgetés alkalmával jelezte, hogy a szovjet katonák a saját egyenruhájukban legyenek Kubában és ne civil öltözetben. Castro azért szerte volna a szovjet katonákat saját egyenruhájukban látni, mert a szovjet egyenruhás katonák látványa morálisan nagyon pozitívan hatott volna a kubai lakosságra, egyértelműen jelezvén, hogy a kubaiak nincsenek egyedül a szigeten, és az amerikaiakkal szemben a kubaiak és a szovjetek együttesen küzdenének egy agresszió esetén. A szovjet expedíciós erők parancsnoka, Plijev azonban elutasította ezt a kérést.

Gribkov tábornok memoárjában nem tekintette feladatának, hogy a karibi válság minden egyes összefüggéséről beszámoljon, így nem szól például a válság kompromisszumos lezárulásához vezető lépésekről, többek közt arról a szóbeli, az amerikai elnök által titokban tett ígéretről, melynek révén a szovjetek kubai rakétakivonása után az amerikaiak a legnagyobb csendben kivonták Jupiter rakétáikat Törökországból.³⁵

1963 elején Gribkovval közölték, hogy ismét Kubába kell repülnie. A speciális feladat az volt, hogy készítse elő Fidel Castro 1963-as moszkvai látogatását, még hozzá olyan módon, hogy tesztelniük is kellett az új Aeroflot interkontinentális útvonalat, egy *non-stop* közvetlen repülést Murmanszk és Havanna között. Ez a 14,5 órás interkontinentális repülőút lehetőséget adott arra, hogy akár a kubaiak a Szovjetunióba, akár a szovjetek Kubába – afrikai vagy más országok repülőterét így nem használva –, közvetlen légi kapcsolatba kerüljenek egymással. 1963. április közepén Gribkov és delegációja sikeresen visszatért a TU-114-sel Moszkvába. „Ezt követően közölték velem, hogy a kubai válság alatt a kubai rakétakrizis kapcsán játszott kimagasló szerepem elismeréseként a legmagasabb állami kitüntetéssel, a Lenin renddel tüntetnek ki.”³⁶

Castro a már tesztelt közvetlen, leszállás nélküli légi útvonalon, szovjet TU-114-el érkezett meg Moszkvába 1963 tavaszán. Hruscsov „vezekelni” akart Castro előtt, mert a kubai vezető előzetes értesítése nélkül egyoldalúan vont ki a szovjet rakétákat. Külföldi vezető ilyen fogadtatásban még nem részesült a Kreml részéről. Olyan katonai létesítményeket is megmutattak Castrónak, amit a többi kommunista vezetőnek nem. Ágyúlövésekkel fogadták a reptéren, majd Hruscsov országjárásra vitte Castrót, aki például egy Északi-tengeri szovjet haditengerészeti bázison, Szeveromorszkban rakétahordozó atom-tengeralattjárót, majd interkontinentális rakétákat is megtekintett, mindezt annak igazolására, hogy Hruscsov ugyan kivonta Kubából a közép-hatótávolságú rakétákat, de a Szovjetunió rendelkezik mindazokkal a ha-

³¹ GRIBKOW: i. m. 278.

³² GRIBKOW: i. m. 279.

³³ GRIBKOW: i. m. 280.

³⁴ GRIBKOW: i. m. 290.

³⁵ FISCHER: *A kétpólusú világ 1945–1989*.

³⁶ GRIBKOW: i. m. 330.

dászati fegyverekkel, amelyekkel szükség esetén Kuba védelmére kelhet a távolból, s atomsakkban tarthatja az Amerikai Egyesült Államokat.³⁷

Gribkov hadseregtábornok végkövetkeztetési a karibi rakétakrizist illetően

A szovjet fegyveres erők történetükben először sikeresen hajtották végre egy több mint 40 ezer fős haderő áthelyezését – igen bonyolult haditechnikával – az óceánon túlra. „Az a feladat, amit az ország politikai vezetése, a honvédelmi minisztérium a vezérkar elé állított, a megállapított határidőkre mindenféle gond nélkül teljesítésre került” – írta igen nagy meglepéssel három évtized múltán Gribkov.³⁸

Az atomrakéta-erő áthelyezésének sikere azon nyugodott, hogy gondosan tervezték meg az Anyadír-hadműveletben ezt a tengerentúli erőátcsoportosítást, miközben hatásos álcázási és dezinformációs manővereket folytattak szovjet részről. A Szovjetunió kubai expedíciós ereje szó szerint az amerikai felderítés orra előtt került átszállításra Kubába, ügyesen kikerülve az amerikaiak figyelmét. Az oroszok csak csodálkozni tudtak azon, írja Gribkov, hogy az amerikaiak ilyen sokáig nem jöttek rá arra, hogy offenzív támadó atomrakétákat szállítanak a szigetre. Csak 1962. október 14-én, tehát majdnem egy hónappal azt követően, hogy a 3 rakétaezredet és az atomrobbanófejeket szállító hajók befutottak a kubai kikötőkbe, sikerült végre az amerikaiaknak az U-2-es kémrepülőgépekkel folytatott légi felderítésnek köszönhetően egyértelmű bizonyítékokat találniuk arra, hogy szovjet atomrakéta-erők találhatók a szigeten.³⁹

„Én úgy gondolom, nagy politikai hiba volt, hogy Fidel Castrót mint egy szuverén állam legfőbb vezetőjét nem vonták be a Hruscsov és Kennedy közti alku során ezekbe a tárgyalásokba. Ezzel aláaknázták a kubai vezetés tekintélyét, autoritását. A Kubába telepítendő rakéták állomásoztatásáról kubai–szovjet előzetes megállapodás született, de a kivonásukról szóló döntés meghozatalában a kubaiakkal való előzetes egyeztetés már nem történt. Amennyiben Fidel Castro mint harmadik tárgyaló fél a kezdet kezdetétől részt vehetett volna a tárgyalásokban, úgy a konfliktus megoldását illető lépések és a rakéták kivonása nem egy ilyen heves és megalázó formában fejeződött volna be” – összegzi véleményét a szovjet tábornok.

Egyáltalán szükség volt Kubában szovjet rakétákat állomásoztatni? Ezt a kérdést jelenleg sok nyugati szerző, de itt nálunk, a Szovjetunióban is többen felteszik. Nyíltan ki kell mondani, hogy az akkori erőviszonyok nagyon kedvezőtlenek voltak a Szovjetunió számára, de a közép-hatótávolságú rakéták Kubába történő

³⁷ *Crisis de los misiles: Peligro desactivado – Documental de RT*, youtu.be/qDsrtSRX54o. (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)

³⁸ GRIBKOV: i. m. 331.

³⁹ Lásd erről *El hombre, el momento y la máquina – derribado el avión espía U 2*, youtu.be/3NuZ_NboPvI. (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)

telepítése gyakorlatilag nem változtatott semmin, mialatt sokszorosára növekedett egy nukleáris katasztrófa veszélye. Éppen ezért mélyen meg vagyok arról győződve, hogy szovjet rakéták Kubába történő telepítése hiba volt

– írta Gribkov.⁴⁰

Egyetlen rakétát sem programoztak be támadási céllal. Ismételten hangsúlyozni szeretném, – nyomatékosította véleményét Gribkov memoárja végén –, hogy sem a Kubába telepítendő szovjet fegyveres erők tervezésekor, sem később, a kibontakozó fejlemények során a szovjet politikai és katonai vezetés nem gondolt arra, hogy rárontsanak az USA-ra, hogy megtámadják az USA-t, és hogy ezzel egy nukleáris világháborút indítsanak el. Ez felért volna egy öngyilkossággal. Az Anyadír-hadművelet célja egyedül az volt, hogy segítsenek a fiatal kubai köztársaságnak, megvédelmezzék a kivívott szabadságot, és megakadályozzák a sziget ellen tervezett amerikai agressziót. A mi rakétacsapatunk egyedül egy ilyen agresszió elhárítására, amerikai agressziótól való elijesztésre kerültek át Kubába.⁴¹

A szovjet atomfegyverek elrettentésként szolgáltak Kubában s ez sikerült, vélekedett Gribkov.

1962 október-novemberének napjaiban – és alig 17 évvel a 2. világháború után – a kis Karib-tengeri sziget, amelyet az amerikaiak „cukortartójuknak” tekintettek, drámai események színhelyévé vált.⁴² A legkritikusabb napokban az atomfegyverek felhúzott „elsütő billentyűjén tartott ujjal” állt egymással szemben a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok.⁴³ A szovjet atomfegyverek, a 42 atomrakéta mintegy 100 napot volt a Szovjetunió területén kívül, és ennek több mint felét Kuba területén. Elég lett volna megnyomni a gombot, és egy nukleáris világégés következett volna be, ahol nem lettek volna igazi győztesek és vesztesek. A krízis során mind az egyik, mind a másik fél részéről rájöttek a legfontosabb döntéshozók arra, hogy nem lehet erővel, fenyegetéssel, atomfegyverekkel megoldani politikai

⁴⁰ GRIBKOV: i. m. 332.

⁴¹ GRIBKOV: i. m. 333. Nyikita Hruscsov a Kubába telepített szovjet rakéták fő indító okáról úgy nyilatkozott, hogy „rakétáink Kubába telepítésével a fő célja az volt, hogy elvegyük az Egyesült Államok kedvét attól, hogy bármiféle elhamarkodott akciót indítson Castro kormánya ellen.” Idézi: John Lewis GADDIS: *Most már tudjuk. A hidegháború történetének újraértékelése*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2001, 496. *Tikos szovjet háborúk 4. – Kuba 1962*, youtube.com/watch?v=2Hy419o2ESk. (Letöltés ideje: 2019. 04. 28.)

⁴² *Am Rande des Atomkrieges – Kubakrise 1962*, youtube.com/watch?v=AoPZ9eohKXU. (Letöltés ideje: 2019. 04. 28.)

⁴³ 1962. október 28-án állt a világ a legközelebb az atomkatasztrófához. Minden perc számított. Szerencsére Washingtonban és Moszkvában a józan ész uralkodott. Hruscsov a moszkvai rádióon keresztül üzent Kennedynak, hogy hajlandó a támadó rakéták kivonására, mert úgy gondolta, távirattal nem éri el célját, az túl lassú a dekódolás miatt, s közben az amerikai elnök ultimátuma lejár, s megindul a Kuba elleni amerikai támadás.

vítás kérdéseket: ezeket politikai úton kell rendezni, adott esetben kompromisszumokkal, alkukkal.

Egy alkalommal Robert McNamara védelmi miniszter, Kennedy elnök legfontosabb tanácsadója a kubai rakétakrízis kapcsán úgy vélte, hogy „ez nem kríziskezelés volt, hanem szerencse.”⁴⁴

Rezümé

Az 1962. októberi karibi rakétaválságot megelőző években és hónapokban igen heves amerikai–szovjet hadászati rivalizálás zajlott le a levegőben, az űrben és a víz alatt. Ennek legfontosabb mérföldköveit vesszük sorra a tanulmányban. Az írás második része Anatolij I. Gribkov szovjet hadseregtábornok 526 oldalas memoárjára épül, mely 1992-ben jelent meg Németországban. Gribkov a rakétaválság idején a vezérkarban dolgozott, és azon kevés vezérkari tiszt közé tartozott, akiknek szinte teljes rálátásuk volt a Kubával kapcsolatos szovjet előkészítő lépésekre, hiszen egyik kidolgozója volt a Kubába szovjet közepes hatótávolságú atomrakétákat telepítő, szupertitkos Anyadír-tervnek, sőt a szigeten a rakétatelepítések ellenőrzésében is fontos szerepet játszott. A szovjet marsall elbeszéléséből számos részletet, kulisszatitkot tudhat meg az olvasó. (Gribkov 1976–1989 között a Varsói Szerződés vezérkari főnöki tisztségét töltötte be.)

Kulcsszavak

hidegháború, Hruscsov, karibi rakétaválság, Anyadír-terv, közép-hatótávolságú atomrakéták, Gribkov szovjet marsall, memoár

Abstract

US-Soviet Military Rivalry in Air, Space, under Water and the Operation Anadyr (Deployment of Soviet Nuclear Missiles in Cuba, 1962)

In the years and months leading up to the October 1962 Cuban missile crisis, there was an intense US-Soviet military rivalry in air, space and under water. The present paper provides a detailed review of these developments. The second part of the paper is based on a 526-page memoir written by Soviet Army General Anatoly I. Gribkov, published in 1992 in German.

⁴⁴ *Meine Geschichte – Der Kalte Krieg und die Kubakrise. Robert McNamara. Doku (2004)*, youtu.be/ImUoZ-zCbz6Q. (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.) Mind Kennedy, mind Hruscsov szembesült azzal, hogy nem tudják kontroll alatt tartani az eseményeket, és hogy a döntéshelyzetben lévő katonák önállóan léptek. Több évtizeddel a krízis után derült ki, hogy például a Kubába tartó 4 dízel meghajtású szovjet tengeralattjárónak a torpedókészleteihez egy-egy nukleáris töltettel ellátott torpedó is tartozott. *Der Mann, der die Welt rettete – Das Geheimnis der Kuba-Krise*, youtube.com/watch?v=mfq-T5KTW-E. (Letöltés ideje: 2019. 04. 28.)

Gribkov worked in the general military staff during the missile crisis and was one of the few officers who had a near complete insight into the preparations made by the Soviets in Cuba. He was one of the officers that worked out the top secret Operation Anadyr that set out to deploy Soviet medium-range missiles in Cuba. Moreover, he also played a key role in controlling the deployment of missiles on the island. The memoir of the Soviet marshal reveals to the reader a number of details and behind-the-scenes secrets. (Gribkov held the post of Chief of Staff of the Warsaw Treaty from 1976 to 1989.)

Keywords

Cold War, Khrushchev, Caribbean missile crisis, Operation Anadyr, Medium-Range Nuclear Missiles, Memoir, Soviet Marshal Gribkov